

Székely István Gergő

„EGYÉNI VÁLASZTÓKÖRZETES TÖBBSÉGI RENDSZER ARÁNYOS KIMENETELLEL”?

Románia új választási rendszere*

Bevezetés

A címben szereplő idézet, amelyről a választási rendszerek irodalmában kicsit is járatos olvasónak könnyen a „fából vaskarika” juthat eszébe, Románia új választási rendszerének kitalálójától, Anghel Stanciu szociáldemokrata párti képviselőtől származik. Amint az idézetből sejthető, nincs egyszerű dolgunk, ha az új választási rendszert valamilyen tipológiába kívánjuk besorolni. A választási rendszereket általában többségi, arányos, valamint vegyes rendszerekként szokás osztályozni, az új román szabályozást azonban elég nehéz elhelyezni ebben a keretben. Mivel a köztudatba a rendszer „uninominális” szavazásként épült be (ez szakszerűbb és magyarabb megfogalmazásban „egyéni választókörzetes rendszer”-t jelent), első látásra hajlamosak lennénk azt gondolni, hogy a korábbi arányos pártlistás rendszert valamilyen többségi formulára cserélték. Valójában azonban egy jóval összetettebb konstrukcióval van dolgunk, amely egyaránt tartalmaz többségi és arányos elemeket, ám ezeket annyira egyedi módon ötvözi, hogy nem hasonlít a világ más pontjain használt vegyes rendszerekhez sem.

E dolgozat ismerteti az új választási rendszert, összehasonlítja azt a régivel, és bemutatja működését a 2008-ban megtartott parlamenti választások eredményein keresztül. Bár az új törvény elfogadásának előzményei is megérnének egy részletes elemzést, helyszűke miatt erre itt nem vállalkozhatom, így csupán a reform folyamatának legfontosabb eseményeit vázolom fel röviden. Szintén nem foglalkozom az új jogszabály által bevezetett olyan módosításokkal, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a szűkebb értelemben vett választási rendszerhez (vagyis a voksok mandátumokká történő átalakításának procedúrájához). Részletesen tárgyalom viszont az egyéni választókörzetek kialakítását és az ehhez kapcsolódó problémákat, ebben rejlik ugyanis a rendszer által produkált furcsa eredmények egyik fő forrása. A választási rendszer működését és annak lehetséges visszasságait két hipotetikus példával illusztrálom, mielőtt rátérnék a valóságban született eredményekre. Végül a záró részben értékelem a rendszert, és megpróbálok rámutatni néhány lehetséges következményére.

Előzmények

A kommunista diktatúra bukását követően elfogadott első választási törvény pártlistás arányos (*proportional representation – PR*) választási rendszert írt elő, választási küszöb nélkül, kétszintes mandátumelosztással. A törvény a Képviselőház létszámát 387 főben állapította meg, a Szenátusét pedig a megyék lakosságához kötötte, így végül 118 szenátort választottak meg. A mandátumelosztás első szintje a megye volt, a második szint pedig egy országos visszaosztásból, vagyis egy „kompenzációs kosárból” állt. A megyék szintjén a Hare-kvóta alkalmazásával kezdték meg a mandátumok elosztását, minden párt annyi mandátumhoz jutott, ahányszor teljesítette a kvótát, a független jelöltek pedig akkor jutottak be a parlamentbe, ha elérték a kvótát. Ezt követően a pártok töredékszavazatait (az utolsó kvóta teljesítése után fennmaradó többlétszavasavazatokat, valamint a kvótát el nem érő pártok szavazatait) egy országos kosárban összesítették, és ugyanezt tették a megyék szintjén kiosztatlanul maradt mandátumokkal is. A második, országos szakaszban ezeket a mandátumokat a d’Hondt módszer alkalmazásával osztották vissza a pártoknak. Miután meghatározták, hogy minden egyes párt számára hány parlamenti hely jár, azt kellett még eldönteni, hogy a párt mely megyékben jusson mandátumhoz. Ezért minden megye esetében kiszámolták a pártok töredékszavazatainak arányait, majd a mandátumokat az így kapott lista csökkenő sorrendjében osztották vissza.

Az 1990-ben elfogadott rendszer az évek során több ponton is módosult. A legfontosabb változások a parlamenti küszöböt és a két kamara létszámát érintették. 1992-ben bevezettek egy 3%-os küszöböt a pártok számára, amelyhez a választási koalíciók esetén további 1-1%-ot kellett még hozzászámolni minden tag után, maximum 8%-ig. 2000-ben a küszöb tovább emelkedett: a pártok számára 5%-ra, két tagból álló választási koalíciók számára 8%-ra, előlött pedig minden további tag után további 1-1%-ot kellett hozzáadni a küszöbhez, maximum 10%-ig. 1992-ben megváltozott a parlament létszáma is, mivel a képviseleti kvótákat rögzítettek. Azóta 70 000 lakosra jut egy képviselő, illetve 160 ezer lakosra egy szenátor. E kvóták értelmében 1992-ben a Képviselőház létszáma 387-ről 328 főre csökkent, a Szenátus létszáma viszont 118-ról 143-ra nőtt. Ezt követően a két kamara létszáma a lakosság fogyását követve választásról választásra csökkent: 2000-ben 327, illetve 140 főre, majd 2004-ben 314, illetve 137 főre. 2008-ban a Képviselőház létszáma egy fővel megnőtt (a Szenátusé változatlan maradt), ám ez nem a lakosság növekedésének tudható be, hanem annak, hogy létrehoztak egy új választókerületet a külföldön élő román állampolgárok számára.

A szavazatok mandátumokká történő alakításának módját azonban mind az 1992-es, mind a 2004-es választójogi törvény változatlanul hagyta. Maradtak a pártlisták, az elosztási formulák (a megyék szintjén a Hare-kvóta, országos szinten pedig a d’Hondt módszer), következésképp maradt az arányosság elve is.

Látható, hogy a 2008-as reformot megelőzően Románia választási rendszere alapelveit tekintve meglehetősen keveset változott a demokratizálódás óta. A reform tehát egy majdnem két évtizedes *status quo*-t törhetett volna meg, amennyiben valóban új alapokra helyezte volna a választási rendszert. A reformhoz vezető események láncolatának részletes ismertetésére helyszűke miatt nem vállalkozhatom. Néhány kulcsfontosságú mozzanatra azonban ki kell térni, az új törvény elfogadásának kontextusa ugyanis nagyban meghatározta annak tartalmát is.

A választási rendszer megváltoztatásának kérdése olykor-olykor felvetődött ugyan az 1990 óta eltelt majdnem két évtized során, ám ez inkább civil társadalmi kezdeményezésre történt (például a Pro Democrația Egyesület tervezete, amely egy vegyes rendszert javasolt). A téma igazán komolyan sohasem került a politika napirendjére, mivel a *status quo* nagyjából minden pártnak megfelelt. A reform igazából akkor robbant be a figyelem középpontjába, amikor Traian Băsescu államfő a kezdeményezés élére állt. Az államelnök és tábor a választási rendszer megváltoztatását egyfajta univerzális gyógyírként próbálta meg beállítani a román demokrácia problémáinak orvoslására. Abból kiindulva, hogy az egyéni választókerzetekben megvalósuló földrajzi képviselet révén a képviselő és a választók közelebb kerülnek egymáshoz, arról próbálták meggyőzni a lakosságot, hogy egy többségi rendszer jelentősen növelné a képviselők elszámoltathatóságát, és a pártvezetés helyett a választó kezébe adná a döntést. Ezáltal pedig megvalósulna a román politikai osztály megtisztulása. E diskurzus hatására a társadalomban is kezdett eluralkodni a meggyőződés, hogy a választási rendszer reformja, ha nem is elégséges, de mindenképp szükséges feltétele a román politika megreformálásának.

A politikai tőke kovácsolásán túl Băsescu valójában azért kardoskodott annyira a reform mellett, mert egy többségi rendszer leginkább saját pártjának, a Demokrata Pártnak kedvezett volna, a közvélemény-kutatások ezt a pártot mérték a legerősebbnek. Államfői hatásköreit teljes mértékben kihasználva, Băsescu a kérdést népszavazásra is bocsátotta, az európai parlamenti választásokkal egyidejűleg, 2007. november 25-én. A kérdés a következőképpen volt megfogalmazva: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a következő parlamenti választásoktól kezdve minden képviselőt és szenátort egymandátumos választási körzetekben válasszanak meg, kétfordulós többségi szavazással?” Az igen szavazatot értelemszerűen csupán a PD-L támogatta. Bár a népszavazáson a választók több mint négyötöde a változás mellett voksolt, a részvételi arány igen alacsony, mindössze 26,52%-os volt. Ezt követően mindkét fél a saját győzelmeiként értelmezte az eredményt. Az államfő az igenek elsöprő arányával érvelt, Călin Popescu-Tăriceanu kormányfő és szövetségesei pedig az alacsony részvételre hivatkoztak, azt állítva, hogy csak a reform (illetve Băsescu) hívei mentek el szavazni.

A népszavazás eredményét viszont a kormány annak érvénytelensége ellenére sem merte semmibe venni – nem volt más lehetőség, mint elfogadni egy új választ-

ási rendszert, amely megfelel az „egyéni választóköri” leírásnak. Így néhány hónapnyi huzavona után végül megszületett a 2008. évi 35. törvény Románia új választási rendszeréről.

A folyamat azonban itt még nem ért véget. Az elfogadott törvényszöveg számos pontatlanságot tartalmazott, ezért utólag a kormány azt még néhányszor sürgősségi rendeletekkel módosította. A pontatlanságok tisztázása mellett azonban néhány igen lényeges változást is tartalmaztak ezek a rendeletek, a legfontosabb ezek közül az egyéni választókeretek nagysága között megengedett maximális eltérés eltörlésére vonatkozott (lásd alább az erre vonatkozó részben). Ráadásul az egyéni választókeretek megrajzolását a törvény egy később meghozandó kormányhatározatra hagyta, márpedig a felosztás ismerete nélkül csak találgatni lehetett a reform lehetséges következményeit. A bizonytalanság akkor sem ért véget, amikor végre megjelent a felosztás a Hivatalos Közlönyben, ugyanis ezután több ízben is helyreigazításokat eszközöltek, az utolsót alig pár héttel a választások előtt, 2008 novemberében. Utólag talán megkockáztatható, hogy a pontatlanságok és a huzavona nem a felkészületlenség számlájára írható, hanem a kormány időt kívánt nyerni és saját lépéselőnyét kívánta biztosítani azáltal, hogy bizonyos részletek szabályozását a végső-kig halogatta.

Az új választási rendszer sokkal inkább politikai csatározások közepette megkötött kompromisszum, mintsem gondosan előkészített reform eredménye. A kompromisszumos jelleg még inkább nyilvánvalóvá fog válni a következő részben bemutatott elemzésből. Az elfogadott szisztéma ugyanis egyáltalán nem felel meg a népszavazási kérdésben található leírásnak. Első látásra az új rendszer lényegesen különbözik a régitől, hiszen a pártlistákat egyéni választókeretekre cseréli, márpedig e két ideáltípust a választási rendszerek irodalma két ellentétes végletnek tekinti. A törvényszöveg figyelmes tanulmányozása során azonban nyilvánvalóvá válik, hogy az arányosságot, mint alapelveket, átmentették az új rendszerbe is, mi több, az arányosság elsőbbséget élvez az egyéni választókeretekkel szemben. Talán a legpontosabban úgy lehetne fogalmazni, hogy *az egyéni választókereteket beépítették a régi választási rendszerbe*, ami azt jelenti, hogy a régi rendszer gerincét megtartották, csupán kivették a pártlistákat és helyettük egyéni választókereteket hoztak létre. Az így létrejött konstrukció egyedi a világon, egyetlen más országban sem találunk hasonlót.

Az új, egyéni választóköri választási rendszer

Az új román választási rendszer leglényegesebb különbsége a régihez képest az, hogy minden megye területét egyéni választókeretekre osztották fel, mégpedig annyi egyéni körzetre, ahány mandátum a képviselői kvóta alapján a megyét megilleti (változatlanul 70 ezer lakos egy képviselői, és 160 ezer lakos egy szenátusi hely

esetében). Következésképpen immár nem pártlistákra lehet szavazni, hanem a pártok egyéni jelöltjeire. Minden egyéni választókerzetben csupán egy képviselő- és egy szenátorjelöltje lehet minden pártnak, továbbá egy jelölt csak egyetlen egyéni kerzetben szállhat versenybe.

A mandátumok kiosztásának megkezdése előtt a Központi Választási Iroda (BEC) megállapítja, hogy mely pártok teljesítették az országosan előírt *parlamentari küszöböt*, ami a leadott érvényes szavazatok 5%-át (a koalíciók számára 5+3+1+1%-át) jelenti, vagy pedig az első hely megszerzését legalább 6 képviselői és 3 szenatori egyéni kerzetben (kumulatív módon).

Miután megállapították, hogy mely versenyzők érték el a parlamenti küszöböt, megkezdődik a mandátumelosztás. A folyamat természetesen párhuzamosan zajlik a Képviselőház és a Szenátus esetében, ugyanazon szabályok alapján. Az új rendszerben a mandátumok kiosztása immár nem két, hanem három szakaszban történik. Az egyéni választókerzetek azonban érdekes módon nem a procedúra elején jutnak szerephez, ahogyan az intuitíve várható volna, hanem éppenséggel az elosztás végén. Fontos megjegyezni, hogy az egyéni választókerzetek megjelenése ellenére a mandátumelosztás szempontjából az elsődleges választókerület továbbra is a megye marad. A pártok által az egyéni választókerzetekben elért eredményeket ugyanis a megyék szintjén összesítik. A mandátumelosztás három szakaszából az első kettő tulajdonképpen a régi arányos választási rendszert jelenti (néhány apró módosítással), az újdonság pedig csupán a harmadik szakaszban jelentkezik. Nézzük hát a szakaszokat, előbb röviden, majd részletesen:

1. Az első szakasz a megyék szintjén zajlik, és akárcsak a régi rendszerben, annyi mandátumot juttat minden versenyzőnek, ahányszor teljesítette a megye választási együtthatóját.
2. A második szakasz is változatlan, ebben az országos szinten összesített töredékszavazatok alapján kiosztják a még fennmaradó mandátumokat a pártoknak, majd meghatározzák, hogy ezek a mandátumok mely megyékbe jutnak.
3. A harmadik szakaszban jut szerephez az új elem, az egyéni választókerzet. Az előző két szakasz eredményei alapján már lehet tudni, hogy melyik párt hány mandátumot szerzett minden megyében. Hátravan még annak eldöntése, hogy a pártnak pontosan mely jelöltjei is fognak mandátumot szerezni. A régi rendszerben ez nem volt kérdés: a jelölteknek a listán elfoglalt sorrendje volt a döntő, amit a pártvezetés határozott meg, a szavazó pedig nem írhatta azt felül (a rendszer zárt pártlistákkal operált). Most azonban már nincs lista, ezért a mandátumokat az egyéni választókerzetekben elért eredmények alapján osztják szét a jelöltek között.

A mandátumelosztás első szakasza

Az első szakasz a többmandátumos választókerületek (vagyis a megyék) szintjén zajlik. Az egyéni választókerületek a többmandátumos megyei választókerületek részei. Miután összesítették a megyében a pártok minden jelöltje által megszerzett szavazatokat, kiszámolják a *megye választási együtthatóját*, ami a megye összes egyéni választókerületében leadott érvényes és el nem vett szavazatok összegének és a megyében kiosztandó mandátumok számának hányadosát jelenti. Elvesztett szavazatnak számítanak az olyan pártokra leadott voksok, amelyek nem teljesítették az országos választási küszöböt, valamint azoknak a független jelölteknek a szavazatai, akik nem nyerték meg az egyéni körzetet. Tehát továbbra is a Hare-kvótát alkalmazzák.

Ezután a pártok szavazatainak számát elosztják a megyei együtthatóval, és lefele kériktenek. A kapott szám nem más, mint az illető pártnak az első szakaszban (tehát a megye szintjén) odaítélendő mandátumok száma. Független jelölt akkor jut mandátumhoz, ha egyéni választókerületében megszerzi a szavazatok abszolút többségét.

Ezt követően a fel nem használt szavazatokat továbbviszik egy országos kompenzációs kosárba, és pártonként összeadják őket. Fel nem használt szavazatok alatt értendő azoknak a pártoknak a voksai, amelyek nem érték el a megyei választási koefficienszt, illetve a koefficienszt teljesítő pártok fölös szavazatai. Természetesen ez csak a küszöböt teljesítő pártokra vonatkozik. Szintén felkerülnek az országos szintre a ki nem osztott mandátumok.

A mandátumelosztás második szakasza

Ebben a szakaszban azt határozzák meg, hogy melyik párt hány kompenzációs mandátumra jogosult. A visszaosztás a d'Hondt módszer alapján történik: a pártok töredékszavazatait elosztják az 1, 2, 3, 4... osztóssal, majd a hányadosokat csökkenő sorrendbe rendezik, párttól függetlenül. A folyamat eredményeképpen megkapják az *országos választási együtthatót*, vagyis a legalacsonyabb töredékszavazat-számot, amely még mandátumot ér. (Ha k kiosztatlan mandátum van országos szinten, akkor a k -adik hányados lesz az). Ezt követően minden párt annyi mandátumot kap, ahányszor ez az együttható benne foglaltatik töredékszavazatainak számában (a kerekítés ismét lefele történik). Ehhez a ponthoz érve tehát ismertté válik a parlament pártok szerinti összetétele.

A második szakaszban odaítélt mandátumokat viszont még vissza kell osztani a megyékbe, ami egy igen bonyolult algoritmus szerint történik. A pártoknak az egyes megyékből származó töredékszavazatait elosztják a párt országos töredékszavazataival, majd az így nyert arányokat beszorozzák az illető pártnak a második szakaszból járó mandátumainak a számával. Az osztás által tehát rangsorolják a megyéket aszerint, hogy mennyivel járultak hozzá az illető párt országos töredékszavazatai-

hoz, a mandátumszámmal történő szorzás pedig azt biztosítja, hogy a pártok közötti erőssorrend is tükröződik az eredményben. Az így nyert értékeket először minden megyében külön-külön állítják csökkenő sorrendbe. A megyében még kiosztatlan mandátumok számának függvényében minden megyében kiválasztják a legkisebb, mandátumra még feljogosító számot a listáról. (Ha két mandátum maradt kiosztatlan az első szakaszban, akkor a listán szereplő második számot választják ki). Ezt a számot a törvény a megye *visszaosztó koefficiensének* nevezi. Ezután a töredékszavazatokból nyert értékeket országos szinten is csökkenő sorrendbe rendezik, majd sorban elosztják a rajta levő számokat annak a megyének a visszaosztójával, amelyre az illető érték vonatkozik. Rendszerint a pártok azokban a megyékben kapnak mandátumot, ahol az osztás eredménye nem kisebb egynél, a listán pedig addig haladnak lefele, amíg a kompenzációs mandátumok el nem fogynak.

A második szakasz végére tehát tisztázódik, hogy a megyékben minden párt hány mandátumot kap. A rendszer eddig bemutatott része valójában alig tér el az eddig érvényben levő szabályozástól, a független jelöltekre vonatkozó szabályozás módosulásából fakadó néhány technikai részlet kivételével. A független jelölt ugyanis az új rendszerben kizárólag akkor jut mandátumhoz, ha abszolút többséggel megnyerte az egyéni választókerzetet, míg a régi rendszerben a megye választási együtthatójának megfelelő szavazatszámot kellett összegyűjtenie. A változás az egyéni választókerzetek logikájából fakad. További következménye ennek a logikának az, hogy míg a régi rendszerben minden független jelöltre leadott szavazatot beleszámítottak a megye választási együtthatójába, az új rendszerben már csak az egyéni választókerzetben diadalmaskodó független jelölteké számít bele.

Mivel a rendszer e részének működése alapján véve azonos a régi, pártlistás arányos rendszer mechanizmusával, a mandátumelosztás első két szakaszának eredményét – az egyéni választókerzetekben történő elosztástól való megkülönböztetés érdekében – az *arányos elosztás eredményének* nevezhetjük.

A mandátumelosztás harmadik szakasza

Az új választási rendszer valódi hozadéka ebben a harmadik szakaszban rejlik. Ez ismét a megyék szintjén zajlik, célja pedig meghatározni, hogy a pártok mely jelöltjei fogják betölteni azokat a mandátumokat, amelyeket a pártok megszereztek az előző két szakaszban. A régi rendszerben erre a harmadik szakaszra nem volt szükség, hiszen a befutókat a pártlistán elfoglalt helyük alapján automatikusan azonosítani lehetett. Mivel a rendszerből eltűnt a pártlista, és a pártnak annyi egyéni jelöltje van, ahányat az egyéni választókerzetekben indított, a mandátumok elosztása immár az egyéni jelöltek választási sikerétől függ.

A mandátumelosztás hátralevő része két lépésben történik. Az első lépésben az egyéni választókerzeteket abszolút többséggel megnyerő jelöltek automatikusan

mandátumhoz jutnak (feltéve, hogy pártjuk nem bukta el az országos parlamenti küszöböt). Amennyiben minden párt jelöltjei pont annyi egyéni választókerületet nyertek meg a megyében, mint ahány parlamenti helyet az arányos elosztás a párt számára leosztott, a helyzet egyszerű, és az elosztás itt véget ér.

Amennyiben nem áll fenn az egyenlőség, minden pártra meghatározzák a különbséget. Egyes pártok több, mások pedig kevesebb egyéni választókerületet nyertek meg, mint amennyit az arányos leosztás juttatott számukra. Vegyük sorra a lehetséges forgatókönyveket.

1. Ha a párt több egyéni választókerületet nyert meg, megtarthatja az egyéni választókerületekben megszerzett mandátumait, viszont ezzel számára véget ért a harmadik szakasz.
2. Ha a párt kevesebb egyéni választókerületet nyert meg, a ki nem osztott mandátumokat az egyéni jelöltek választási eredményének függvényében osztják tovább.

A második lépés azzal kezdődik, hogy összeállítják azoknak a jelölteknek a listáját, akik nem szereztek abszolút többséget a megyében, csökkenő sorrendben aszerint, hogy mennyire közelítették meg a megye (az első elosztási szakaszban meghatározott) választási együtthatóját. A rangsor azután áll össze, hogy minden jelölt szavazatszámát elosztották a megye választási együtthatójával. Nagyon fontos részlet itt az, hogy nem az elért szavazatarányuk alapján rangsorolják a jelölteket, hanem szavazataik abszolút száma alapján (hiszen a megye választási együtthatója ugyanaz mindenki számára).

A rangsor alapján elkezdik kiosztani a fennmaradó mandátumokat, két megkötéssel. A listán szereplő jelöltek nem kapnak mandátumot, ha:

1. pártjuk már betöltötte az összes mandátumot, amire az arányos elosztás alapján jogosult,

vagy, ha

2. abban az egyéni körzetben, ahol indultak, már osztottak mandátumot valakinek. Ez a második feltétel kizárja (legalábbis egyelőre), hogy ugyanabból az egyéni választókerületből két jelölt is mandátumhoz jusson.

Ha ezt követően még van olyan párt, amely nem jutott annyi mandátum birtokába, amennyit az arányos elosztáskor neki odaítéltek, akkor a megye szintjén többletmandátumokat osztanak ki az illető párt „legerősebb vesztesei” között, hogy a különbséget kiegyenlítsék. Ez abban az esetben következhet be, ha valamely párt a megyében több egyéni választókerületet nyert meg, mint ahány mandátumra az arányos visszaosztás alapján jogosult. Ennek következtében a parlament létszáma megnő, és lesz olyan egyéni választókerület, ahonnan két jelölt is bejut a parlamentbe.

Ezzel a mozzanattal a mandátumok elosztása véget ért. A rendszer által produkált valódi eredményekkel később foglalkozom, előbb két képzeletbeli példán illusztrálom a rendszer működését.

Két képzeletbeli példa

Az új rendszer (de mindenekelőtt a mandátumelosztás harmadik szakaszának) működését talán könnyebben meg lehet érteni két képzeletbeli példa segítségével. Az első példa egy olyan helyzetet illusztrál, amikor valamely párt több egyéni választókeretet nyert meg, mint ahány mandátumot az arányos elosztásban kapott. A második példában ellenben senki nem szerzett abszolút többséget választókeretében, ráadásul a pártok sorrendje azonos lett minden választókeretben. Mindkét szituációnak érdekes következményei lesznek.

Az 1. táblázat egy olyan megye képzeletbeli esetét szemlélteti, amelyet öt egyéni választókeretre osztottak fel. Az egyszerűség kedvéért az öt egyéni körzet egyforma nagyságú, mindegyikben 60 ezer érvényes szavazatot adtak le. Mind a négy induló párt teljesítette az országos küszöböt, elveszett szavazatok tehát nincsenek.

1. táblázat. Több abszolút többség, mint ahány mandátumot a párt országosan szerzett

párt	egyéni választókeretek					megye	mandátumok (arányos)
	1	2	3	4	5		
A	30 001	30 001	30 001	20 000	19 997	130 000	2
B	8 000	10 000	12 000	19 000	21 000	70 000	1
C	10 000	10 000	15 001	14 999	10 000	60 000	1
D	11 999	9 999	2 998	6 001	9 003	40 000	1
Össz.	60 000	60 000	60 000	60 000	60 000	300 000	5

A táblázat utolsó oszlopa azt mutatja meg, hogy hány mandátumra jogosította fel a pártokat az arányos visszaosztás. Ez az első két elosztási szakasz együttes eredménye. Az első szakaszban sikerült szétosztani négyet az öt mandátumból. A választási együttható a megyében $300\,000/5 = 60\,000$ voks, ezt pedig **A**, **B** és **C** pártoknak sikerült elérni. **A párt** kétszer is teljesítette az együtthatót, így két mandátumhoz van joga. Egyedül **D párt** nem érte el a választási együtthatót, viszont mivel ő vitte fel az országos kompenzációs kosárba a legtöbb töredékszavazatot a megyéből (40 ezret), feltételezzük, hogy a második szakaszban a megye kiosztatlanul maradt mandátumát neki ítélték oda (az esetek túlnyomó többségében ugyanis a legtöbb töredékszavazattal rendelkező pártok kapják a második szakaszban a fennmaradó mandátumokat).

Az öt választókörzet tökéletesen egyforma méretű. Mivel a részvételi arány is azonos, mind az ötben 60 ezer érvényes szavazattal számolunk. Következésképp az egyéni választókörzeteket 30 001 szavazattal lehet megnyerni. Ez sikerült is **A párt** három jelöltjének, az 1., 2., és 3. választókörzetben. A többi körzetben viszont nem született abszolút többség.

Bár az arányos elosztás alapján **A párt** csupán két mandátumot kapott, egyéni győzelmei feljogosítják, hogy megtartsa mind a három mandátumot. A többi párt jelöltjei közül viszont senkinek sem sikerült abszolút többséget szerezni. Ezért a fennmaradó két mandátum szétosztása végett a jelölteket aszerint rangsorolják, hogy mennyire közelítették meg a választási együtthatót.

A sorrend a következő:

B5 – 21 000/60 000 – **B** kap egy mandátumot

A4 – 20 000/60 000 – **A párt** nem jogosult további mandátumokra

A5 – 19 997/60 000 – **A párt** nem jogosult további mandátumokra

B4 – 19 000/60 000 – **B párt** sem jogosult további mandátumokra

~~C3 – 15 001/60 000 – ebben a körzetben már van győztes~~

C4 – 14 999/60 000 – **C** kap egy mandátumot

D1 – 11 999/60 000 – **D** legerősebb jelöltje többletmandátumot kap, függetlenül attól, hogy a választókörzetben már van győztes a további rangsor nem releváns.

A párt nem jogosult már több mandátumra, a többi párt jelöltjei közül pedig **B párt** 5. választókörzeti jelöltje közelítette meg legjobban a választási együtthatót, ezért kap egy mandátumot. A listán alatta következő három jelölt nem juthat mandátumhoz, mivel pártjaik már megkapták a nekik járó parlamenti helyeket (ezért nevíük egy vonallal át van húzva). A következő a listán **C** jelöltje a 3. választókörzetben, és **C párt**nak járna is egy mandátum, csakhogy a 3. választókörzetben már van győztes (ezért C3 dupla vonallal van áthúzva). Következésképp a **C**-nek járó mandátumot a listán következő C4 fogja megkapni. Ezzel mind az öt egyéni választókörzetben megvan a győztes. Látható, hogy bár C3 több szavazatot gyűjtött, mint C4, ő nem juthat mandátumhoz, mert körzetében már kihírdették a győztest. Továbbá a 4. választókörzetben A4 és B4 is több szavazatot szerzett C4-nél, e két párt azonban már nem jogosult több mandátumra, ezért azt C4 kapja.

Bár minden egyéni választókörzetben osztottak már mandátumot, az országos visszaosztás alapján **D párt** is jogosult egyre. **D pártot** nem fogják megfosztani mandátumától, hanem legerősebb jelöltjének odaitélnak egy többletmandátumot. Ez a jelölt D1 lesz, mivel ő szerepelt a legjobban **D párt** politikusai közül.

Foglaljuk hát össze az eredményeket. Az öt egyéni körzetben hat mandátumot osztottak, mivel az 1. körzetből két jelölt is bejutott a parlamentbe. Továbbá csak négy olyan jelölt lett megválasztva, akik az élen végeztek saját körzetükben, a 4. körzetből még csak nem is a második, hanem a harmadik helyen végző jelölt lett a képviselő. A példa szándékosan egyszerűsített volt, még jobban elbonyolódhat

azonban a helyzet, ha a választókerzetekben leadott szavazatok száma nem egyenlő, ami a választókerzetek nagysága közti különbségből és az egyenlőtlen részvételi arányból származhat, de akkor is, ha a megyében nagyobb az egyéni választókerzetek száma.

A második példa képzeletbeli megyéje továbbra is öt egyéni körzetből áll, viszont a választókerzetekben leadott szavazatok száma már nem azonos (2. táblázat). Az első körzetben szavaztak a legtöbben, az ötödikben pedig a legkevesebben. A pártok támogatottsága ellenben az öt választókerzetben: **A pártra** mind az öt körzetben a választók 35%-a voksolt, **B-re** 30%-uk, **C-re** 20%-uk, **D párt** támogatottsága pedig mindenhol 15% volt. A megyében leadott érvényes szavazatok száma, akárcsak az előző példában, 300 ezer, a szétosztandó mandátumoké pedig öt. Következésképpen a választási együttható is változatlan: $300\ 000/5=60\ 000$.

Egyetlen egyéni választókerzetében sem született abszolút többség. Ennek ellenére az arányos elosztás végeredménye ugyanaz lett, mint az előző példában. **A, B és C pártok** érték el a választási koefficiens, így ők már az első szakaszban kaptak egy-egy mandátumot. Az országos visszaosztáskor pedig **A és D párt** volt szerencsés (mivel ők rendelkeztek a legtöbb töredékszavazattal a megyéből, 45-45 ezerrel).

2. táblázat. Azonos pártrend eltérő méretű körzetekben

párt	egyéni választókerzetek					megye	% egyéni körzetekben	mandátum (arányos) leosztás)
	1	2	3	4	5			
A	24 500	22 750	21 000	19 250	17 500	105 000	35%	2
B	21 000	19 500	18 000	16 500	15 000	90 000	30%	1
C	14 000	13 000	12 000	11 000	10 000	60 000	20%	1
D	10 500	9 750	9 000	8 250	7 500	45 000	15%	1
Össz.	70 000	65 000	60 000	55 000	50 000	300 000	100%	5

Mivel sehol sincs abszolút többség, a jelöltek aszerint rangsorolják, hogy mennyire közelítették meg a választási koefficiens. A sorrend a következő:

A1: 24 500/60 000	~~C1: 14 000/60 000~~
A2: 22 750/60 000	~~C2: 13 000/60 000~~
A3: 21 000/60 000	~~C3: 12 000/60 000~~
~~B1: 21 000/60 000~~	C4: 11 000/60 000
~~B2: 19 500/60 000~~	~~D1: 10 500/60 000~~
A4: 19 250/60 000	C5: 10 000/60 000
B3: 18 000/60 000	~~D2: 9 750/60 000~~
A5: 17 500/60 000	~~D3: 9 000/60 000~~
B4: 16 500/60 000	~~D4: 8 250/60 000~~
~~B5: 15 000/60 000~~	D5: 7 500/60 000

Az első két mandátumot A1 és A2 kapják. Azonban ezzel el is fogytak az **A párt**nak járó mandátumok, ezért A3, A4 és A5 jelölteket kihúzhatjuk a listáról. Mivel A3-at átutorják, B1 következne a sorban, csakhogy ő sem kaphat mandátumot, mivel választóközterében már kiosztottak egy helyet A1-nek. Hasonló a helyzet B2-vel, így **B párt** jelöltjei közül B3 fog bejutni a parlamentbe. Ezzel **B párt** is megkapta a neki járó mandátumokat, következésképp B4-et és B5-öt is áthúzhatjuk. **C párt** jelöltjei esetében hasonló helyzet áll elő: C1, C2 és C3 nem kaphatnak mandátumot, mivel ezekben a választóközterekben már van győztes, így a szerencse C4-nek kedvez. A jelenség **D párt** esetében is megismétlődik, a mandátumot pedig végül D5 kapja, vagyis az a jelölt, aki az utolsó helyen végzett közterében, ráadásul a legkevesebb szavazatot kapta az egész megyében.

Hiába végeztek tehát **A párt** jelöltjei az élen mind az öt egyéni választóközterben, az arányos visszaosztás eredménye miatt csupán két mandátumot kaphattak. Ráadásul az sem mondható el, hogy A1 és A2 jobban teljesítettek volna, mint A3, A4 vagy A5 – ugyanis mind az öten a szavazatok 35%-át szerezték meg –, sikerük záloga egyszerűen az volt, hogy nagyobb vagy magasabb részvételi arányú választóközterben indultak. Figyelemreméltó, hogy az öt választóközterből csupán kettőben került a mandátum az élen végző jelölthöz, sőt, a 4. közterből a harmadik helyen végző jelölt került be a parlamentbe, az 5.-ből pedig az utolsó. Ha összevetjük szavazataik számát, észrevehető, hogy A1-re 3,26-szor többen voksoltak, mint D5-re. B3, C4 és D5 úgy jutott mandátumhoz, hogy egyrészt nem nyertek saját közterükben, másrészt pedig saját pártjukon belül akadtak olyan kollégáik, akikre többen szavaztak, mégis „elvéreztek”.

Bár példánkban az egyes pártok jelöltjei minden választóközterben azonos szavazatarányt értek el, a jelenség általánosítható. Ahhoz, hogy olyan jelöltek is mandátumhoz jussanak, akik második, harmadik vagy akár még alacsonyabb helyen végeztek, a pártok százalékos arányai nem kell, hogy azonosak legyenek az egyéni közterekben. Elegendő, ha a pártok sorrendje azonos vagy legalábbis hasonló, és nem vagy alig születik abszolút többség. Továbbá az is megtörténhet, hogy egy párt

bizonyos jelöltjei magasabb szavazataránnyal „véreznek el”, mint amennyivel a párt befutó jelöltjei rendelkeznek. Ezek a befutó jelöltek tehát valójában nem saját erejükből, hanem párttársaiknak köszönhetően jutnak be a parlamentbe.

Mindkét példából nyilvánvaló, hogy nem egy valódi egyéni választókerzetes rendszerrel állunk szemben. Egy igazi egyéni választókerzetes rendszerben rendelkezésnek számítana, hogy az élen végző jelölt ne jusson mandátumhoz, és helyette olykor olyan jelölteknek teremjen babér, akik nem csak a kerzetben, de pártjukban is gyengébbek a többiekénél, sőt, akár a leggyengébbek is lehetnek. Bár a példák túlságosan mesterségeseknek vagy szélsőségesnek tűnhetnek, hasonló vagy még furcsább helyzetekkel bőven találkozhattunk a valóságban is. Mielőtt azonban rátérnék a valóságban született eredmények elemzésére, szükséges még egy kitérő. Láthatuk a példákban, hogy a választókerzetekben születő szavazatok száma döntő jelentőséggel bírhat a végeredmény szempontjából. Ezért az egyéni választókerzetek határainak megrajzolása kulcsfontosságú tényezővé válik.

Az egyéni választókerzetek kialakítása

Amint arra második példánk rávilágított, az eredmények egyik kulcsfontosságú meghatározója az, hogy mekkora az egyéni választókerzetek lakossága, pontosabban, hány szavazásra jogosult állampolgár lakik bennük. Természetesen a választókerzetek egyéb sajátosságai is lényegesek, például urbanizáltságuk mértéke, amely elsősorban a részvételi arányra van hatással, és nyilván politikai összetételük. Itt azonban csupán a kerzetek méretével foglalkozom részletesen, a másik két tényező lehetséges hatását csak érintőlegesen tárgyalom.

Az egyéni választókerzetek határait a választási törvény nem állapította meg, csupán néhány alapelvet rögzített. A törvény 315 képviselői és 137 szenátori egyéni választókerzet kialakítását írja elő, ezek közül két szenátori és négy képviselői a külföldön élő román állampolgárokat illeti meg. Továbbá az egyéni kerzeteket úgy kell kialakítani, hogy ne nyúljanak át a megyehatárokon (illetve Bukarest közigazgatási kerületeinek határain), és a szenátusi kerzetek csakis egész számú, egymással földrajzilag határos képviselőházi kerzetekből tevődhetnek össze. A legfontosabb paraméter azonban a kerzetek mérete közötti maximálisan megengedett eltérés. Az eredeti törvénysszöveg azt írta elő, hogy egy megyén belül a legnagyobb kerzet lakossága legfeljebb 30%-kal lehet nagyobb a legkisebbénél. Azonban még mielőtt megszületett volna a felosztás, a kormány ezt a kitétel visszavonta, ugyanis elfogadott egy sürgősségi rendeletet, amely lehetővé tette a 30%-osnál nagyobb eltéréseket is.

A választókerzetek egyenlőtlen kialakítását a szakirodalom a *malapportionment* kifejezéssel jelöli. Amint a kifejezésben a *mal*-előtag is jelzi, negatív jelenségről

van szó, ugyanis a demokrácia egyik legfontosabb alapelve, a szavazatok egyenlősége sérül azáltal, hogy bizonyos körzetekben lényegesen kevesebb voksal lehet mandátumhoz jutni, mint másokban. Kijelenthetjük tehát, hogy a kormány módosítása nyomán az új választási rendszer egyik legfontosabb eleme normatív szempontból kifogásolhatóvá vált.

A választókörzetek megrajzolására 2008 augusztusában, öt hónappal a törvény elfogadása után került sor. A 3. táblázat néhány szintetikus adat segítségével szemlélteti a felosztás egyenlőtlenségeit. Az egyenlőtlenségek a Képviselőház esetében nagyobbak, de a Szenátus vonatkozásában is jelentősek. Ez többek között annak köszönhető, hogy a szenátusi körzetek nagyobbak, mint a képviselőháziak. Az eredetileg előírt 30%-os határt a Szenátus esetében alig a megyék felében, a Képviselőház vonatkozásában pedig csupán egyharmadukban sikerült betartani. A megyék további egyharmadában a képviselői körzetek közti eltérés 30 és 50 százalék, tíz esetben 50 és 75 százalék közötti, négy esetben pedig a 75 százalékot is meghaladja. Két olyan megye is van, ahol a legnagyobb körzet több mint kétszer népesebb a legkisebbnél. Az egyik ezek közül Bukarest (169%), a másik pedig Hargita megye (112%). Utóbbi esetben azzal magyarázható a hatalmas egyenlőtlenség, hogy létre kellett hozni egy olyan körzetet, amelyben biztos legyen egy román jelölt győzelme. Bukarest a Szenátus esetében is hatalmas egyenlőtlenségeket rejt (134%), ám a többi megyében az arány nem emelkedik 75% fölé. Országos szinten a legnagyobb képviselői körzet 205%-kal nagyobb a legkisebbnél, a szenátusiak között pedig 139% a különbség. A különbség akkor is hatalmas marad, ha a két szélsőértéket elhagyjuk: a Szenátus esetében 124%-ra, a Képviselőház esetében pedig 113%-ra mérséklődik.

3. táblázat. Az egyéni választókörzetek közötti nagyságbeli különbségek

különbség	Képviselőház	Szenátus
≤30%	13	22
130–150%	13	9
150–175%	10	10
175–200%	4	0
≥200%	2	1

Pontos adatok ugyan nem állnak rendelkezésre, de a választási eredményből nyilvánvaló, hogy a külföldi körzetek még nagyobb egyenlőtlenségeket takarnak. Egyrészt ezekben a körzetekben sokkal kevesebben szavaztak, mint az átlagos belföldi körzetben, másrészt pedig az egyes külföldi körzetekben élő románok lélekszáma között is hatalmasak az eltérések. A négy képviselőházi körzetet ugyanis nagyjából a kontinensek mentén alakították ki: az első Nyugat-Európát, a második Kelet-Európa és Ázsia néhány államát tartalmazza, a harmadik Amerikát, Ausztráliát és

Óceániát, a negyedik pedig Afrikát és néhány ázsiai országot foglal magába. Mivel a külföldön élő románok nagy többsége Olaszországban és Spanyolországban él, jó okkal feltételezhetjük, hogy az első választókeretben élő románok száma többszöröse a többi háromban tartózkodókének. Ezt amúgy a választási eredmények is igazolták: az első külföldi választókeretben 15 495 voksot adtak le, a többi háromban összesen 8 513-at. A tizenötezer szavazat pedig a belföldi részvételhez viszonyítva jócskán elmarad az átlagtól (bár a már említett Hargita megyei egyéni körzetben még kevesebben szavaztak).

A *malapportionment* fogalmával szorosán összefonódik a *gerrymandering* jelensége, vagyis a választókeretek oly módon történő kialakítása, hogy az valamely párt(ok)nak kedvezzen. A választókeretek megrajzolását heves politikai vita övezte, elsősorban a Demokrata-Liberális Párt vádolta a szociáldemokratákat és a nemzeti liberálisokat azzal, hogy tendenciózusan osztották fel egymás között a területet. Az ellenzéki politikusok mondanivalóját röviden a következőképpen lehetne összefoglalni: a szociáldemokraták és a liberálisok (az RMDSZ asszisztálása mellett) a helyhatósági választások eredményeit alapul véve olyan felosztást hoztak létre, amelyben a PD-L által uralt körzetek száma lehetőleg minimális legyen. Továbbá arról is szó esett a román sajtóban, hogy a pártok abban érdekeltek, hogy a minimálisra csökkentsék az egymással való versengés szükségességét. Vagyis azokban a körzetekben, ahol valamely párt jól teljesített a helyhatósági választásokon, a másik párt nem fog erős ellenjelöltet állítani.

Ezen állítások tudományos bizonyítása nehezen megvalósítható feladat, szinte lehetetlen ugyanis megállapítani, hogy mi történt a pártok szándéka szerint, és mi a véletlen műve. Azt azonban az eredmények ismerete nélkül is le lehet szögezni, hogy a választókeretek kialakítása nem volt visszasságoktól mentes, és a hipotézis legalábbis nem vethető el minden további nélkül. A választókeretek lakossága, a várható részvételi arány és a tavaszi helyhatósági választások eredménye alapján ugyanis a pártok többé-kevésbé pontosan felbecsülhették esélyeik földrajzi eloszlását, a felosztást irányító pártok (a kormányzó nemzeti liberálisok és a nekik parlamenti támogatást nyújtó szociáldemokraták) pedig irracionálisan viselkedtek volna, ha ezt az információt nem próbálták volna saját hasznukra kamatoztatni.

A 2008-as választás eredményei

A rendszer leírása és a képzeletbeli példák után ideje rátérni a valós eredmények elemzésére. A választások eredményét itt nem a pártok sikeressége, a választói viselkedés vagy a következő négy évben várható politikai irányvonal szempontjából veszem szemügyre, hanem azt kívánom megvizsgálni, hogy a választási rendszer hogyan fordította le a voksokat mandátumokra, és eközben milyen furcsaságokat

produkált. Az elemzés eredménye túlmutat azonban a pusztán technikai vizsgálódáson, hiszen a számos előreláthatatlan eredmény miatt a rendszer legitimitása súlyosan megkérdőjeleződött, a pártok és a szavazók szemében egyaránt.

A 2008-as választások a részvételi arány szempontjából negatív rekordot állítottak be. Először fordult elő, hogy parlamenti választáson a részvétel nem érte el az 50%-ot: a szavazók alig 39,20%-a élt állampolgári jogával, tehát a 2004-ben mért 58,51%-os eddigi minimumhoz képest is majdnem 20%-kal csökkent a választói kedv. A visszaesés okai között valószínűleg a politikából való általános kiábrándultság a legfontosabb, valamint az a tény, hogy most először nem rendeztek elnökválasztást a parlamenti választásokkal egy időben. Ám a csökkenéshez minden bizonnyal az új választási rendszer is hozzájárult, az emberek egy része minden bizonnyal nem értette, túl bonyolultnak találta.

A parlamentbe bejutott pártok eredményeit a 4. táblázat tartalmazza. Változás az előző ciklushoz képest, hogy a törvényhozásba csak öt párt jutott be (a Szociáldemokrata Párt és a Konzervatív Párt koalícióban indult). A szélsőséges Nagy Románia Párt nem teljesítette a parlamenti küszöböt, ami mindenképp pozitívumként könyvelhető el. Vadim Tudorék kudarca azonban nem az új választási rendszernek tulajdonítható, bár azt nem lehet kizárni, hogy az egyéni választókerzetek pszichológiai hatása közvetve csökkentette támogatottságukat. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy a párt jelöltjeinek kevés esélyük volt megnyerni egyéni választókerzeteket, így elképzelhető, hogy a párt egyes potenciális választói inkább más, esélyesebbnek tűnő jelöltekre voksoltak, vagyis stratégiai megfontolásból szavaztak.

Az alternatív küszöb bevezetésének végül semmilyen következménye sem lett. Egy ilyen alternatív küszöb elsősorban a területileg koncentrált szavazóbázissal rendelkező kis pártoknak kedvezhetett volna, ezért a kitétel hamarosan „lex RMDSZ” néven vált ismertté. Az RMDSZ azonban simán elérte az 5%-ot, a román kis pártok (Vadim Tudor PRM-je, valamint a bukaresti futballmágnás, George Becali által vezetett Új Generáció Kereszténydemokrata Pártja) viszont egyaránt elbukták a százalékos és az alternatív küszöböt, mivel minden egyéni választókerzetben a parlamentbe bejutó pártok jelöltjei végeztek az élen.

4. táblázat. A 2008-as választások eredményei

Párt	Szenátus			Képviselőház		
	szavazat	%	mandátum	szavazat	%	mandátum
PD-L	2 312 358	33,57%	51	2 228 860	32,36%	115
PNL	1 291 029	18,74%	49	1 279 063	18,57%	65
PSD-PC	2 352 968	34,16%	28	2 279 449	33,10%	114
RMDSZ	440 449	6,39%	9	425 008	6,17%	22
mások		7,13%			9,79%	

Szembetűnik a táblázatból, hogy a legtöbb szavazatot a szociáldemokraták kapták, mandátumok terén azonban a Demokrata-Liberális Párt nyerte a választásokat. Ez sem az új rendszer következménye, az egyéni választókerzetek csupán egyetlen mandátumnyi különbségért felelősek. A pártoknak járó parlamenti helyek száma ugyanis elsősorban az arányos elosztás eredményétől függ (az első két szakasztól), ezért az eredmény igen hasonló lett volna a régi választási rendszerrel is. A régi és az új rendszer által produkált elosztás között egyetlen mandátumnyi eltérés van, ami abból fakad, hogy Arad megyében a dolgozatban bemutatott első hipotetikus példához hasonló helyzet állt elő. A PD-L ugyanis a megye hét egyéni képviselői választókerzetéből ötben abszolút többséggel nyerni tudott. Az arányos elosztás azonban csak négy mandátumot juttatott a pártnak. Emiatt a megyében nem hét, hanem nyolc mandátumot osztottak ki, a Képviselőház létszáma pedig 315-ről 316-ra emelkedett. Ha a régi rendszer lett volna érvényben, a PD-L be kellett volna, hogy érje arányos elosztásban kapott négy képviselői helyével Arad megyében, és a szociáldemokratákkal holtversenyben zárt volna, 114 mandátummal. A Szenátus esetében viszont nem osztottak sehol többletmandátumot, így a harmadik szakasz (ahol az egyéni választókerzetek szerepet kapnak) nem járult hozzá a PD-L előnyéhez.

A PD-L és a PSD-PC közötti sorrend megfordulásának lehetséges magyarázatai a választókerzetek lakossága közötti különbségben, illetve a részvételi arány földrajzi egyenlőtlenségeiben keresendők. Választókerületek alatt nem az egyéni választókerzeteket, hanem a megyéket értjük, hiszen a pártok mandátumainak száma elsősorban a megyékben, és nem az egyéni választókerzetekben elért eredményeiktől függ. Előfordulhat, hogy a PSD-PC a nagyobb választókorú népességszámmal rendelkező megyékben volt erős, vagy pedig azokban, ahol a részvételi arány magasabb volt, emiatt több szavazatot „használt el” egy mandátum megszerzésére, mint az PD-L. E két lehetőség tesztelése érdekében korrelációkat számítottam a két párt százalékos eredménye, a megye választókorú népessége és a részvételi arány között. Mindkét párt esetében a százalékos támogatottság gyenge és statisztikailag nem szignifikáns korrelációt mutat a megyék lakosságával (PD-L: $r=0,068$, $p=0,680$; PSD-PC: $r=0,103$, $p=0,533$, $N=39$). A választókerzetek egyenlőtlen lakossága tehát nem magyarázza a PD-L mandátumelőnyét. A részvételi arány esetében a kapcsolat valamivel erősebb: az PSD-PC teljesítménye pozitívan korrelál a megyékben mért részvételi aránnyal ($r=0,258$, $p=0,108$, ami negyvenes elemszámmal szinte marginálisan szignifikánsnak tekinthető). A PD-L esetében azonban a korreláció negatív, és távol áll a szignifikanciától ($r=-0,146$, $p=0,368$, $N=40$). Ellenőrzésképpen egy varianciaanalízist is lefuttattam, amelyben összehasonlítottam azoknak a megyéknek a részvételi arányát, ahol az PSD-PC, illetve a PD-L volt erősebb. Az PSD-PC által nyert megyékben a részvételi arány átlagosan 41,64%-os volt (4,23%-os szórással), míg a PD-L által nyertekben 38,87%-os (4,39%-os szórással). A varianciaanalízis azt mutatja, hogy az átlagok közti különbség statisztikai-

lag épp hogy szignifikáns volt ($F=4,072$, $p=0,051$, $N=40$). Az elemzés azt valószínűsíti tehát, hogy a PSD–PC koalíció azért szerzett kevesebb mandátumot magasabb szavazatszámmal, mivel azokban a megyékben, ahol erős volt, a részvételi arány is lényegesen magasabb volt. Ez egybecseng a romániai választói magatartásról alkotott általános képpel: a szociáldemokraták leginkább a falusiasabb regáti és a moldvai megyékben erősek hagyományosan, és ezekben a megyékben szokott a legmagasabb lenni a részvételi arány is.

A végső győzelmet tehát nem az új választási rendszer döntötte el. Az egyéni választókerületek azonban a harmadik elosztási szakaszban számos furcsa eredményt produkáltak, ami jócskán felborzolta a kedélyeket. Az első hipotetikus példához hasonló helyzet csupán egyetlen esetben állt elő a valóságban, a másodikhoz kapcsolódó szituációkkal ellenben szép számban találkozhattunk. Ahogyan a példában is, a valóságban is előfordult, hogy nem azok a politikusok kerültek be a parlamentbe, akik az első helyen végeztek egyéni választókerületükben. Az 5. táblázatban az eredmények aszerint lettek vázolva, hogy a mandátumhoz jutó jelöltek hányadik helyen végeztek egyéni választókerületükben.

5. táblázat. A mandátumhoz jutó jelöltek helyezése egyéni választókerületükben

	abszolút többség	relatív többség	második hely	harmadik hely	negyedik hely	kiesők 45% fölött	kiesők 40–45% között
Képviselőház	85	154	40	30	7	9	23
	26,90%	48,73%	12,66%	9,49%	2,22%		
Szenátus	31	65	29	11	1	9	14
	22,63%	47,45%	21,17%	8,03%	0,73%		

Az egyéni választókerületek alig egynegyedében született abszolút többség, és valamivel kevesebb, mint a felében jutott mandátumhoz relatív többséget szerző jelölt. A fennmaradó esetekben a mandátumokat olyan politikusok töltötték be, akik nem szereztek meg a választók többségének a bizalmát, sőt, nyolc esetben éppenséggel a legalacsonyabb támogatottságú jelölt került be a parlamentbe. A Képviselőház és a Szenátus esetében egyaránt kilenc-kilenc jelölt 45% fölötti eredmény ellenére sem jutott mandátumhoz, egy képviselőjelölt pedig 49,82%-kal esett ki. Az ily módon kieső jelöltek között a román politika néhány erős embere is megtalálható, ami miatt a pártok keményen kritizálták a választási rendszert az eredmények közzétételét követően.

Mivel az esetek több, mint egynegyedében az első helyen végző jelölt nem jutott mandátumhoz, levonható a következtetés, hogy az egyéni választókerületek nem tekinthetők a választási versengés valódi színtereinek, hiszen az itt születő eredményt felülírja az arányos elosztás. Az egyéni körzetek szerepe csupán arra korlátozódik,

hogy a pártokon belül gazdára találjanak a megye szintjén odaítélt mandátumok, vagyis ugyanazt a szerepet játsszák, mint a régi rendszerben a pártlisták.

A problémának egy másik vetülete, hogy a pártok jelöltjei közül sem mindig a legerősebbek jutottak mandátumhoz a megyében. Előfordult, hogy a pártnak az a jelöltje, aki a legjobban teljesítette a megyében százalékos támogatottság szempontjából, nem került be a parlamentbe, helyette viszont bekerültek olyan párttársai, akik gyengébb szavazatarányt értek el. Ennek két oka van: egyrészt egy választókerzetben csak egy mandátumot lehet osztani, így elképzelhető, hogy a párt legerősebb jelöltjét megverték saját választókerzetében. Másrészt pedig a mandátumelosztás utolsó szakaszában nem a százalékos eredmény alapján állítják sorrendbe a jelölteket, hanem aszerint, hogy mennyire közelítették meg a megye választási együtthatóját. Ez a sorrend pedig eltérhet a százalékos eredmény alapján kialakulótól. Mivel a választási együttható a megye minden jelöltje számára ugyanaz, gyakorlatilag az abszolút szavazatszám lesz a döntő, nem a relatív támogatottság. Ez pedig a részvételi aránytól és a választókerzet nagyságától függ. A 6. táblázat e jelenség gyakoriságáról tartalmaz szintetikus adatokat.

6. táblázat. A mandátumhoz jutó jelöltek relatív támogatottsága párttársaikhoz viszonyítva

	A párt ennyi jelöltje ért el jobb százalékos eredményt a megyében és mégsem jutott mandátumhoz						
	1	2	3	4	5	6	7
Képviselőház							
PD-L	18	5	3	1	1	0	0
PNL	6	6	1	1	0	1	1
PSD-PC	7	4	4	2	0	0	1
RMDSZ	1	1	0	1	1	0	0
Szenátus							
PD-L	10	0	0	0	0	0	0
PNL	5	1	0	0	0	0	0
PSD-PC	3	2	1	0	0	0	0
RMDSZ	0	0	0	0	0	0	0

A táblázat adataiból látható, hogy meglehetősen gyakoriak voltak azok az esetek, amikor a pártból nem a legmagasabb százalékos eredményt elérő jelölt jutott mandátumhoz. Hatvanhat képviselő és huszonkét szenátor úgy jutott be a parlamentbe, hogy a megyében volt legalább egy kollegájuk, aki jobb százalékos eredményt ért el, és mégis kiesett. A nagyobb megyékben, amelyeket értelemszerűen több egyéni választókerzetre osztottak fel, az is előfordult, hogy a mandátumhoz jutó jelölt csupán hetedik vagy nyolcadik volt pártján belül az elért szavazatarány tekintetében. Ezek a viszonylag gyengén teljesítő jelöltek tulajdonképpen nem a saját teljesítményüknek

köszönhetően kerültek be a parlamentbe, hanem inkább az „elvérző” párttársaik által gyűjtött szavazatok révén.

Az új román választási rendszer tehát a feje tetejére állította a dolgokat néhány megyében. Az abszolút többségről hajszállal lecsúszó jelöltek estek ki a parlamentből, helyettük a választókerzet második, harmadik vagy akár negyedik helyezettje került be a parlamentbe. Ugyanakkor a párt jelöltjei közül sem mindig a legerősebb kapta a mandátumot a megyében, hanem olykor éppen a leggyengébb. Még csak nem is a „legerősebb vesztesek” lettek képviselők azok közül, akik nem tudtak abszolút többséget szerezni, hanem a szerencsések vagy az „ügyesen helyezkedők”. Közben a választók nagy része nem értette, hogyan lehetséges az, hogy választókerzetében nem a legerősebb jelölt lett a képviselő. Ráadásul a média sem jelentett túl nagy segítséget, ugyanis nem túlzás kijelenteni, hogy a választási eredmények elemzésének hevében, a sajtóban hetet-havat összehordtak a rendszerről. Ezek után a választók, akiknek azzal az ígérettel konferálták be az egyéni választókerzetes rendszert, hogy az majd végre az ő kezükbe adja a döntést a jelöltek személyéről a pártvezetés helyett, joggal érezhették magukat átverve. De a pártokon belül is megbolydult az egyensúly, mivel „rég motorosok” estek ki a parlamentből, miközben olyan második vonalas emberekből lett hirtelen képviselő, akik az előző választási rendszer listáin aligha kerültek volna befutó helyre.

Illusztrációképpen érdemes kiemelni egy olyan esetet, amely az olvasó számára ismerős lehet, hiszen az RMDSZ-hez kapcsolódik. Benedek Imre Maros megyei jelölt a szavazatok 42,65%-ával az első helyen végzett kerzetében, de nem jutott be a parlamentbe, mivel az RMDSZ jelöltjei három másik egyéni választókerzetben abszolút többséggel nyertek, az arányos elosztás pedig szintén három mandátumot juttatott a pártnak. Ugyanakkor az RMDSZ a 4. számú külföldi választókerzetben (Afrika és néhány közel-keleti ország) Kötő József révén mandátumhoz jutott, bár Kötő mindössze 34 voksot szerzett (1,97%). Nem elhanyagolható a különbség a két jelölt között, hiszen Benedek 12 769 szavazatot kapott, és választókerzete élén végzett, míg Kötő az utolsó lett saját választókerzetében, ráadásul az RMDSZ jelöltjei két másik határon túli választókerzetben is jobb százalékos arányt értek el. A botrány akkor robbant ki, amikor Benedek Imre beperelte a Központi Választási Irodát, azt követelve, hogy Kötő József mandátumát érvénytelenítsék, és adják Maros megyének.

Az abszurd esemény valójában a mandátumelosztás második szakaszának az eredménye, és ugyanabba a kategóriába tartozik, mint a korábbi választásokon a Kárpátokon túli megyékbe jutó RMDSZ-mandátumok. Benedek Imre sem pusztán a szavazatkülönbségre alapozta érvelését, ám tagadhatatlan, hogy az egyéni választókerzetek jelenléte az elosztási folyamatban kapóra jött neki, hiszen Maros megye 2004-ben is csak három RMDSZ-es képviselőt küldött Bukarestbe, mégsem kérte senki Maros megyéből a Galac megyei RMDSZ mandátum érvénytelenítését. Benedek azzal érvelt, hogy Maros megyében is többletmandátumot kellett volna osztá-

ni, akárcsak Arad megyében, ha pedig ez megvalósulna, akkor a második szakaszban az RMDSZ a külföldi választókerzet helyett Maros megyében jutna képviselőhöz, mivel ott nagyságrendileg magasabb a töredékszavazatok aránya. Maros megyében két mandátum maradt kiosztatlanul a második szakaszra, viszont a PD-L és a PSD-PC is több töredékszavazattal rendelkezett az RMDSZ-nél, így az RMDSZ nem kaphatott további mandátumot ebben a megyében. Következésképp az RMDSZ-nek járó utolsó hely tovább vándorolt lefele a listán, mígnem a külföldi kerzetbe került, ahol még volt kiosztatlan mandátum. Benedek azt kérte, hogy még egy mandátumot osszanak Maros megyének a második szakaszban, így az RMDSZ elfogyasztotta volna mandátumait még mielőtt az elosztás elér a külföldi kerzetig.

A bukaresti táblabíróság furcsa döntést hozott: érvénytelenítette Kötő József mandátumát, ám nem ítélte azt oda Benedek Imrének, és a kézirat lezárásának időpontjáig másnak se, bár ez a lehetőség is felmerült a sajtóban. Kötő fellebbezett, az RMDSZ pedig kizárta tagjai közül Benedeket, a botrány azóta sem csitult el. E dolgot szempontjából azonban nem ez a lényeg, hanem az, hogy Benedek Imre követelése mennyire tekinthető megalapozottnak. A válasz negatív: többletmandátumot ugyanis csak akkor lehet osztani egy megyében, ha több abszolút többséget szerzett egy párt, mint ahány mandátumot az arányos visszaosztás során. Maros megyében azonban az RMDSZ három egyéni választókerzetben ért el abszolút többséget, és az arányos elosztásban is három mandátumot kapott. Ez lényeges különbség Arad megyéhez képest.

Az eset egyrészt remekül példázza, hogy egy kusza, bonyolult törvény milyen bizonytalan szituációkat és milyen abszurd eredményeket produkálhat, másrészt a rendszernek a pártokon belüli viszonyokra kifejtett következményeiből is ízelítőt ad. Benedek Imre és Kötő József esetének ugyanis számos párja akad, még ha a többiben nem is voltak ennyire extrémek a különbségek a jelöltek támogatottsága között, és a konfliktus sem vált hasonlóan élessé.

Összegzés, következtetések

A törvény és az eredmények elemzése után levonható a következtetés, hogy az új román választási rendszer nem valódi többségi szisztéma, sokkal inkább a régi rendszer átcsomagolása oly módon, hogy többségi rendszer látszatát keltse. Igen lényeges sajátossága az új rendszernek az, hogy gyakorlatilag megmarad a régi rendszerben megszokott arányosság. A mandátumok pártok közötti szétosztásának első két szakasza nem változik, csupán az utolsó lépés új, amely azt dönti el, hogy a pártok mely jelöltjei jutnak mandátumokhoz a megyékben. Az arányosság bizonyos mértékig torzulhat ugyan, mivel megjelent a többletmandátum intézménye, ám a 2008-as választásokon csupán egy alkalommal osztottak többletmandátumot, ami a végeredmény arányosságát alig befolyásolta.

A rendszer tehát egyéni választóköztereket alkalmaz, ám ezek nem tekinthetők a versengés igazi színtereinek, hiszen eredményük felülírható, az élen végezni még nem jelent automatikusan mandátumot. Az alternatív 6+3-as küszöb sem kompatibilis a többségi rendszerek logikájával, ugyanis a többségi (pl. Egyesült Királyság, Egyesült Államok stb.) vagy a vegyes rendszerekben (pl. Németország, Új-Zéland, Magyarország, Japán stb.) az egyéni választóközterek győztesei bekerülnek a parlamentbe, függetlenül attól, hogy pártjuk elérte-e az országos szinten érvényben levő küszöböt. Az egyéni mandátum attól egyéni mandátum, hogy az egyént megválasztották, az a tény pedig, hogy az illetőt egy párt jelölte, másodlagos.

Egy ilyen rendszer következképp nagyon távol áll az igazi többségi rendszerektől, de az imént említett országokban használatos vegyes rendszerektől is, amelyekben a képviselők egy részét egyéni közterekben, más részüket pedig pártlistákon választják meg. Az egyéni választóközterek bevezetése és a pártlisták eltűnése ellenére Románia választási rendszere megmarad arányos rendszernek (*proportional representation – PR*), hiszen két arányos mandátumelosztási technikát is alkalmaz, a Hare-kvótát és a d’Hondt osztósört. A pártlisták hiánya ne tévesszen meg: a mandátumelosztás első két szakasza ugyanis *implicit pártlisták* alapján zajlik. Bár a szavazólapokra nincs rányomtatva a lista, ez implicite rögtön létrejön, amint a pártok jelöltjei által megszerzett szavazatokat összesítik a megyékben. Ebből a szempontból akár a nyílt listás, preferenciaszavazatot alkalmazó arányos rendszerekhez is lehetne hasonlítani a román rendszert (pl. Svédországban és Szlovákiában van érvényben ilyen szisztéma). Mindkét esetben adott a jelöltek egy csoportja minden párt esetében, ám a befutók sorrendje nem ismert. A nyílt listás rendszerekben a párt megállapít egy eredeti sorrendet, ám ezt a preferenciaszavazatok felülírhatják. Románia új választási rendszerében viszont nincs semmilyen eredeti rangsor, a befutók sorrendje a jelöltek egyéni teljesítménye és a szerencse zűrzavaros összejátéka során alakul ki az implicit listán.

Ez az összehasonlítás a nyílt listás rendszerekkel egyben arra is rávilágít, hogy szerencsésebb lett volna egy preferenciális elemet bevinni a rendszerbe az egyéni választóközterek helyett. Ebben az esetben ugyanis az állampolgár valóban beleszólhatott volna a jelöltek szelekciójába. Az elfogadott szisztémában ennek csak a látszatát teremtették meg, a végkifejlet pedig számos tényező összejátékának függvénye, és emiatt nagyon nehezen megjósolható. Visszatérve a kezdő idézethez, az arányos kimenetel úgy tűnik, valóban megállja a helyét, az egyéni választóközteres többségi elem azonban sokkal inkább a választónak odadobott gumicsontnak bizonyult.

Minden okuk meglehet a csalódottságra azoknak, akik egy erős többségi elemmel rendelkező törvényt vártak. De nemcsak nekik, hanem azoknak is, akik elégedettek voltak a régi rendszerrel. Jogosan kritizálhatják a rendszert a választók, hiszen sokszor egyéni választóközterükben nem a legerősebb jelölt jutott mandátumhoz, és

azok a jelöltek is, akik nem a „megfelelő” választókerzetben indultak. Láthattuk, hogy ha a pártok sorrendje a megye minden választókerzetében hasonló, ám sehol sincs abszolút többség, akkor számos olyan jelölt juthat be a parlamentbe, akik nem nyerték meg saját kerzetüket. Arra is bőven láthattunk példákat, hogy valaki a harmadik, negyedik helyről kerül be a parlamentbe, miközben magasabb támogatottsággal rendelkező párttársai kiestek a megye más választókerzeteiben. Az ilyen képviselők legitimitása igencsak kérdéses lesz a választók szemében, hiszen még csak relatív többséget sem szereztek. De pártjukon belül is kényelmetlen helyzetbe kerülhetnek, hiszen bejutásuk nem a saját érdemük, hanem a párttársaik által összegyűjtött szavazatoknak köszönhető. Ez a probléma nem csupán egyes képviselők legitimitását áthatja alá, hanem a választási rendszerét is, hiszen a választók joggal érezhetik úgy, hogy nem képes a népakarat közvetítésére. Emellett a mandátumelosztás igen komplex és kiszámíthatatlan mivolta sem fogja növelni a rendszer népszerűségét, és ez nagy valószínűséggel rányomta a bélyegét a részvételi arányra is, már az első kipróbáláskor.

Az egyéni választókerzetek kialakításának módja is súlyos normatív aggályokat vet fel. Bizonyos kerzetek sokkal nagyobbak lettek, mint mások, így egy szavazat nem mindenhol nyom ugyanannyit a latban. Viszont furcsa sajátossága a rendszernek, hogy a nagyobb választókerzet itt nem feltétlenül jelent hátrányt. A *malapportionment*-et a szakirodalomban általában azért tartják negatív dolognak, mert ha egyik párt a nagyobb választókerzetekben erős, egy másik pedig a kisebbekben, akkor előfordulhat, hogy ugyanannyi szavazattal az utóbbi párt több mandátumot fog szerezni, mint az előbbi. Románia új választási rendszerében viszont fordított a helyzet: a nagyobb választókerzet előnyt jelenthet, mivel a mandátumelosztás utolsó lépésében egyazon párt jelöltjei közül annak van nagyobb esélye mandátumhoz jutni, aki több voksot kapott abszolút számokban. Az egyenlőtlenségek kiküszöbölése nemcsak demokráciaelméleti szempontból volna kívánatos, hanem ezáltal a mandátumelosztás is valamelyest kiszámíthatóbbá válna.

A rendszer sajnos azt a célt sem érte el, amely leginkább indokolná az egyéni választókerzetek bevezetését. Azt el kell ismerni, hogy a pártlisták megszüntetésének lehet egy olyan pozitív következménye, hogy a képviselők ezentúl kevésbé bújhatnak el a pártcímke mögé, amikor számot kell adniuk tevékenységükről. Ennek következtében a választottak számon kérhetősége növekedhet. A választó és a megválasztott közötti kapcsolat azonban nem válhat sokkal szorosabbá az új törvény hatására, ugyanis a jogszabály nem írta elő a jelölteknek, hogy abban a választókerzetben kell lakniuk, amelyben indulnak. Így számos kerzetben „ejtőernyősök” szálltak versenybe, akiket semmilyen szálak sem fűztek a kerzet választóihoz. Sőt, a pártok erős emberei igyekeztek olyan választókerzetben indulni, ahol biztosra mehettek.

Ezzel visszaérteztünk a pártok közti paktum elméletéhez. Bár nem áll módomban bizonyítani, hogy a pártok valóban felosztották egymás között az egyéni választó-

körzeteket, elég sok minden szól a hipotézis elvetése ellen. Először is, nem cselekedtek volna racionálisan, ha módjukban állt volna ezt megtenni, és mégsem tették volna meg. Minden választási reform bizonytalanságot generál a pártok számára, ám a Romániában elfogadott új rendszerre ez hatványozottan igaz. A pártok tisztában voltak vele, hogy abszolút többséget kevés helyen lehet szerezni, és hogy a relatív többség nem biztosít feltétlenül bejutást. Következésképp nagyon megnehezült a jelöltállítás feladata. A pártoknak érdekükben állt elkerülni azt, hogy ne alakuljon ki hasonló sorrend egy megye minden választókörzetében, mert ez kiszámíthatatlan következményekkel járt volna. Sokkal kézenfekvőbbnek tűnhetett a versengést visszafogni és osztozni: ha minden párt ott szerepel jól, ahol az ellenfél gyengébb, akkor sokkal több olyan jelölt kerül a parlamentbe, aki első helyen végzett. Így a választóknak sem szúr szemet, hogy képviselőjük nem nyerő helyről jut be, és a párton belül sem lesz gond abból, hogy nagyobb szavazatarányt szerző jelöltek kiesnek, esetleg régi húzóemberek pórul járnak. Ha viszont a választókörzetekben a küzdelem kiegyenlített(ebb), az eredményt sokkal nehezebb előre látni, hiszen a jelölt sikere nem csupán saját teljesítményétől függ, hanem a többi párt teljesítményétől is a megye többi választókörzetében. A bizonytalanság csökkentése érdekében tehát kézenfekvő megoldás a pártok számára a koordináció, vagyis a körzetek hallgatólagos elosztása egymás között. Nyilván ezt nem úgy kell érteni, hogy egyetlen választókörzetet sem hagytak nyitottnak, és az eredmények is arról tanúskodnak, hogy volt azért kiélezett verseny is.

Szintén a koordinált cselekvés mellett szól az a tény, hogy az elvázert erős emberek száma viszonylag alacsony. A leglátványosabb a Nemzeti Liberális Párt teljesítménye, amelynek sikerült a legtöbb alapemberét bejuttatni a parlamentbe olyan körülmények között, hogy nem reménykedhettek még a relatív többség megszerzésében sem választókörzetükben. Ezek a jelöltek arra játszottak, hogy a többi párt a megye többi körzetében elfogyasztja mandátumait, a fennmaradó helyeket pedig majd ők öröklik meg. Ehhez nagyon ügyesen kellett kiválasztani ezeknek az embereknek a választókörzetét.

Végül a választási törvény és a körzetek megrajzolása körüli pontatlanságok, illetve az ismételt módosítások is azt erősítik, hogy a kormány sokáig játszadozott a körzetek határaival. A választókörzetek között maximálisan megengedett 30%-os különbség eltörlése, valamint néhány választókörzet határának menet közbeni „retusálása” jól illeszkedik a „kellőképpen biztonságosan homogén” választókörzetek hipotézisébe.

A pártok közötti (hallgatólagos vagy tényleges) osztozkodás hipotézise tehát nem vethető el, még ha ez nem is jelenti azt, hogy bizonyított volna. Mindenesetre, a választási reform története röviden úgy foglalható össze, hogy a pártok bonyolult feladat elé állították magukat az új rendszerrel, végül azonban hatékonyan – ha nem is hibátlanul – oldották meg azt. A választást követő nyilatkozatokból mégis arra lehet

következtetni, hogy a rendszert aligha lesz alkalmunk még egyszer működésben látni. A pártok szinte kivétel nélkül negatívan nyilatkoztak róla az eredmények ismeretében, a lakosság szemében pedig az „uninominális szavazás” teljesen elveszítette legitimitását az általa produkált abszurd eredmények miatt. Csupán abban reménykedhetünk, hogy a következő választási reformot inkább a szakmai megfontolások, mintsem a pártok közötti játszmák fogják vezérelni.

Jegyzetek

* Az írás bizonyos részei egy korábbi, Bognár Zoltánnal együtt írt tanulmányból származnak, amely a 2008-as *Romániai Magyar Évkönyv*ben jelent meg (Románia új választási rendszere)

¹ Eredetiben: „scrutin majoritar uninominal cu finalitate proporțională”. L. <http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2008/03/080307_discutia_saptamanii.shtml>, letöltve 2009. 01. 31.

² Itt elsősorban a választói névjegyzékekre vonatkozó, botrányt kavaráó módosításra gondolok, amely megszigorította az állampolgárok felvételét az úgynevezett különleges választói névjegyzékbe. Míg korábban egy egyszerű nyilatkozat elegendő volt ahhoz, hogy valaki más településen voksoljon, mint ahol az állandó lakcíme van, az új törvény megtiltotta ezt, sőt, belföldön még az érvényes tartózkodási engedéllyel sem lehetett az állandó lakhelyen kívül szavazni. A rendelkezés százezres nagyságrendű csoportok – elsősorban az egyetemi hallgatók és a külföldön élő román állampolgárok – választási részvételét nehezítette meg.

³ 1990. évi 92. Törvényerejű Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 1990/35. (1990. március 18.). A választási rendszert a 71. cikkely tartalmazta.

⁴ A Hare-kvóta a legegyszerűbb használatban lévő kvóta, az összes érvényes szavazat és a szétosztandó mandátumok hányadosát jelenti. L. Reynolds-Reilly-Ellis: *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. (Stockholm, IDEA, 2005), 177. p.

⁵ A d’Hondt módszer a legmagasabb átlagok módszerének (*Highest Averages Method*) egyik válfaja. Lényege, hogy a pártok szavazatait elosztják az 1, 2, 3, 4, ... osztóssal, majd az így kapott hányadosokat csökkenő sorrendbe rendezik. Ha k mandátum vár elosztásra, akkor az első k legnagyobb hányadosra jár egy-egy mandátum. L. Reynolds–Reilly–Ellis, *i. m.*, 177–178. p.

⁶ 1992. évi 68. törvény, *Románia Hivatalos Közlönye* 1992/164. (1992. július 16.), 66. és 91. cikkely.

⁷ 2000. évi 129. Sürgősségi Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 2000/315. (2000. július 5.)

⁸ 1992. évi 68. törvény, 3. cikkely.

⁹ A Képviselőház esetében nem számoltuk bele a nemzeti kisebbségek képviselőinek mandátumait, ezek ugyanis a képviselői kvótától függetlenek.

¹⁰ 2004. évi 373. törvény, *Románia Hivatalos Közlönye* 2004/887. (2004. szeptember 29.)

¹¹ Csupán az országos kosárból a megyékbe történő visszaosztás módja vált bonyolultabbá, és egyúttal kiszámíthatatlanabbá. (Erről majd az új rendszer elemzésénél, hiszen gyakorlatilag változatlan maradt az eljárás).

¹² A Demokrata Párt azóta fuzionált a Liberális-Demokrata Párttal, és nevét Demokrata-Liberális Pártra változtatta. A tanulmány hátralevő részében PD-L-ként beszélek a párról.

¹³ Eredetiben: „Sunteți de acord ca, începând cu primele alegeri care vor fi organizate pentru Parlamentul României, toți deputații și senatorii să fie aleși în circumscripții uninominale, pe baza unui scrutin majoritar în două tururi.” L. <<http://www.becreferendum2007vu.ro/documente/buletinvot.pdf>>, letöltve 2008.11.24.

- ¹⁴ A népszavazás eredményei elérhetőek itt: <<http://www.becreferendum2007vu.ro/rezultate.html>>, letöltve 2008. 11. 24.
- ¹⁵ Megjelent: *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/196. (2008. március 13.)
- ¹⁶ Ez alól kivételt képeznek a nemzeti kisebbségek szervezetei, amelyek minden egyéni választóközvetben elindíthatják ugyanazt a jelöltet, szavazataikat országos szinten összesítik, és mandátumot kapnak, ha sikerült összegyűjteniük annyi voksot, mint az egy képviselő megválasztásához átlagosan szükséges szavazatszám tíz százaléka. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a magyar kisebbségre, és csak a Képviselőház esetében érvényes.
- ¹⁷ A törvény eredeti szövege meglehetősen homályos volt az alternatív küszöb tekintetében. A 2008/35. törvény 47. cikkelyének második bekezdése még a szavazóközvetben leadott voksok többségének megszerzését írta elő („*majoritatea voturilor valabil exprimate*”) hat képviselői és három szenatori közvetben, a törvény pedig ezt a kifejezést következetesen az abszolút többség értelmében használja. A 2008/97. Sürgősségi Rendelet szövege már azt tartalmazza, hogy egy pártnak hat képviselői és három szenatori közvetben meg kell szereznie a legtöbb szavazatot („*cel mai mare număr de voturi valabil exprimate*”, 1. cikkely, 68. bekezdés), vagyis a relatív többség elégséges az alternatív küszöb teljesítéséhez.
- ¹⁸ Két pontosítást tartok szükségesnek itt megtenni. Egyrészt, 1992-től nem kimondottan a Hare-kvótát alkalmazzák, mivel csak a parlamenti küszöböt teljesítő versenyzőkre, vagy pedig a független jelöltekre leadott érvényes szavazatok jelennek meg a számlálóban. Másodsorban az új törvény által használt kvóta az 1992–2004 között alkalmazottól is eltér egy ponton. Az új rendszerben a kvóta számlálójában változatlanul csak a parlamenti küszöböt teljesítő versenyzők érvényes szavazatai jelennek meg, a független jelöltekre leadott szavazatok viszont csak akkor számítják bele a számlálóba, ha az illető független jelölt nyert (vagyis abszolút többséget szerzett) egyéni választóközvetében.
- ¹⁹ Azért csak rendszerint, mert nem minden esetben kap egy párt az osztás egész részével egyenlő számú mandátumot. Előfordulhat ugyanis, hogy az osztás eredménye nagyobb vagy egyenlő egynél, ám a párt már „elfogyasztotta” mandátumait, vagyis megkapta az összes, ami járt neki más megyékben, így egyes megyékben egy másik, kevesebb töredékszavazattal rendelkező párthoz kerül a mandátum. Ezekkel a kivételekkel magyarázhatóak többek között a régi rendszer által produkált olyan furcsa eredmények, mint az RMDSZ Galac vagy Tulcea megyei mandátumai, ahol alig pár száz szavazatot gyűjtött a párt. Bár az új rendszert ismertető kampányban akadt olyan elemző, aki azt állította, hogy ezentúl hasonló furcsaságok nem lesznek lehetségesek, ez sajnos nem igaz, hiszen az erre vonatkozó szabályozást szinte szóról szóra átemelték az új törvénybe.
- ²⁰ Ezt a technikát a német és az új-zélandi vegyes választási rendszer is alkalmazza, a szakirodalom *Überhangsmandat*-nak vagy *overhang*-nek nevezi.
- ²¹ A listán azokat a jelöltek, akik azért nem juthatnak mandátumhoz, mivel pártjuk már megkapta az összes neki kijáró parlamenti helyet, egy vonallal lettek kihúzva, azok pedig, akik azért esnek el a mandátumszerzés jogától, mivel a közvetben már osztottak mandátumot, dupla vonallal.
- ²² 2008. évi 66. Sürgősségi Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/409 (2008. május. 30.). Érdemes kitérni a módosítás mikéntjére is: a gyakorlati szempontból óriási jelentőségű módosítás két szócska betoldásával jött létre. Az eredeti szöveg szerint „a legnagyobb egyéni választóközvet legfeljebb 30%-kal lehet nagyobb a legkisebb egyéni választóközvetnél”, a módosított szöveg értelmében „a legnagyobb egyéni választóközvet *rendszerint* legfeljebb 30%-kal lehet nagyobb a legkisebb egyéni választóközvetnél” (Eredetiben: [...] cel mai mare colegiu uninominal să fie, *de regulă*, cu cel mai mult 30% mai mare decât cel mai mic colegiu uninominal [...]). A szerző kiemelései.
- ²³ L. Reynolds–Reilly–Ellis, *i. m.*, 179. p.
- ²⁴ 2008. évi 802. Kormányhatározat, *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/595 (2008. augusztus. 8.). Megjegyzendő továbbá, hogy azóta a 2008/802. kormányhatározathoz három pontosítás is napvilá-

got látott, vagyis a felosztás kevesebb, mint egy hónappal a választások előtt vált véglegessé. A pontositások *Románia Hivatalos Közlönyének* következő számaiban jelentek meg: 2008/645 (2008. szeptember 10.), 2008/712. (2008. október. 20.), 2008/765. (2008. november. 12.)

- ²⁵ A külföldi körzeteket nem vettem figyelembe, mivel nem állnak rendelkezésre pontos adatok a külföldön élő román állampolgárok számáról.
- ²⁶ L. a Központi Választási Iroda honlapján a külföldi körzetek felosztását: <http://www.becparlamentare2008.ro/coleuni/romani_strainatate.pdf>, letöltve 2009. 01. 31.
- ²⁷ L. Reynolds–Reill–Ellis *i. m.*, 177. p.
- ²⁸ L. például Emil Boc, a PD-L elnökének nyilatkozatát: <http://www.realitatea.net/boc-sustine-ca-impartirea-colegilor-uninominale-in-judetul-cluj-favorizeza-psd-si-pnl_312652.html>, illetve Valentin Iliescu nyilatkozatát: <http://www.pd.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=553&Itemid=36>. Valentin Iliescu képviselte a PD-L-t abban a parlamenti bizottságban, amely a választókerzetek kialakításáért felelt.
- ²⁹ L. például Székely István politológus előadását a 19. Bálványosi Szabadegyetemen: <<http://itt-hon.transindex.ro/?cikk=7772>>, letöltve 2008. 11. 21.
- ³⁰ A továbbiakban idézett minden eredmény forrása a Központi Választási Iroda honlapja: <www.becparlamentare2008.ro>. letöltve 2009. 02. 18.
- ³¹ A számítást csak a szenátusi eredményekre végeztem el, mivel ott fordult meg a pártok közötti sorrend a voksok mandátumokká való átalakítása után.
- ³² A külföldi körzetet, Bukarestet, valamint Hargita és Kovászna megyét nem vettem be az elemzésbe. Utóbbiakat a román pártok nagyon alacsony támogatottsága, előbbieket lakosságuk szélsőségesen magas, illetve alacsony értéke miatt.
- ³³ Ebből az elemzésből csak a külföldi választókerület, valamint a székely megyék hiányoznak: előbbi azért, mert itt nem ismeretes a részvételi arány, hiszen nem áll rendelkezésre adat az ott élő román állampolgárok számáról, utóbbiak pedig a román pártok alacsony támogatottsága miatt.
- ³⁴ Ismét a székely megyék és a határon túli kerület nélkül.
- ³⁵ Egyetlen olyan egyéni választókerzet sem volt, ahol ne a parlamentbe bejutó pártok jelöltjei végeztek volna az első helyen.
- ³⁶ Az egyik képviselőházi mandátum a hétből az Arad megyei RMDSZ-mandátum. Mivel a megyében többletmandátumot osztottak, a negyedik helyről bejutó RMDSZ-képviselő mellett a választókerzet győztese is mandátumhoz jutott.
- ³⁷ A legismertebb nevek, akik áldozatul estek az új rendszernek, a nemzeti liberális Norica Nicolai és a szociáldemokrata Adrian Păunescu voltak. De az RMDSZ Maros megyei jelöltje, Benedek Imre is hasonló módon esett el a mandátumtól.
- ³⁸ Az egyik legjobb példa talán az az elmélet, miszerint Călin Popescu-Tăriceanu hivatalban levő miniszterelnök csak a választási iroda ügyeskedésének köszönhetően jutott mandátumhoz. Tény, hogy Tăriceanu nem szerzett abszolút többséget körzetében, és Ilfov megye egy másik körzetében a PNL jelöltjére 18 szavazattal több érkezett. A sajtó ebből levezette, hogy mivel a jelöltek szavazatszámát a megye választási együtthatójához viszonyítják, a mandátum nem a miniszterelnöknek, hanem az PNL másik jelöltjének járt volna. Amikor mégis Tăriceanuból lett képviselő, választási csalást kiáltottak, olyasmit állítottak, hogy addig számolgatták újra a szavazatokat, amíg a 18 voksnyi különbség eltűnt. A valóságban Tăriceanu mandátuma bombabiztos volt végig, és valószínűleg indulásának helyszíne gondosan ki volt választva. A szomszédos körzet nemzeti liberális politikusát ugyanis saját körzetében legyőzte a PD-L jelöltje. A 18 voksnyi többlet annak volt köszönhető, hogy Tăriceanu választókerzete sokkal kisebb volt, százalékosan a miniszterelnök majdnem négy százalékkal többet kapott.
- ³⁹ L. <<http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=24533>>, letöltve 2009. 01. 31.